

Juha Riikonen

Toisiinsa kietoutuneet

Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen valtiovallan pitkä yhteinen taival

Tässä artikkelissa käydään läpi ja arvioidaan Suomen ortodoksisen kirkon yhteyksiä Suomen valtiovaltaan Suomen valtiollisen itsenäisyyden alusta 1970-luvulle saakka.

Suomessa asuneet ortodoksit olivat kirkollisesti mielenkiintoisessa tilanteessa Suomen itsenäistyessä 1917. Suomessa kirkon ja valtion yhteistyölle on pitkät perinteet. Ruotsissa, johon Suomi kuului, evankelisluterilaisesta kirkosta tuli erottamaton osa kuninkaan hallintokoneistoa uskonpuhdistuksen jälkeen. Venäjällä mentiin vieläkin pidemmälle. Kirkosta tuli valtionvirasto 1700-luvun alussa, jolloin korkeimpana hallinnollisena virkamiehenä toimi yliprokuraattori tsaarin hallinnossa. Moskovan patriarkaatin korkeimmasta hallintoelimestä pyhästä synodista tuli leimallisesti valtiollinen instituutio.

Suomen autonomisesta asemasta Venäjän imperiumissa johtui se, että ortodoksien asema vahvistui ja oikeudet kasvoivat huomattavasti 1800-luvun alkupuolella. Voidaan sanoa, että ortodoksisesta kirkosta tuli vähitellen toinen valtiokirkko.¹

Suomessa ortodoksinen kirkko oli jäsenmäärältään pieni. Siihen kuului parhaimmillaankin vain noin 2 % suuriruhtinaskunnan asukkaista. Autonomisessa suuriruhtinaskunnassa evankelisluterilainen kirkko oli varsinainen kansankirkko. Ortodoksinen kirkko oli tsaarin kirkko, joka oli näkyvästi läsnä näyttävinä kirkkorakennuksina, joista useimmat oli rakennettu sotaväen tarpeisiin varuskuntakaupunkeihin. Näyttävillä rakennuksilla todennäköisesti myös rohkaistiin kirkon jäseniä pysymään uskollisina ortodoksisuudelle. Kirkolla oli poliittinen viesti muistuttaa valtiollisesta asemasta. Kun kansallisuusaate heräsi Suomessakin 1800-luvulla, katseet kääntyivät myös ortodoksisen kirkkoon: olisiko ortodoksinen kirkko ”kansalaiskelpoinen” muuttuvissa poliittisissa suhdanteissa.

Suomalaisuus tarjosi ponnahduslaudan niin sanottujen kansallismielisten kirkonmiesten² tavoitteille. Heidän mielestään vain suomalaisia arvoja ja käytäntöjä kannattava ortodoksinen kirkko saattoi säilyä itsenäistyneessä Suomessa. Kansallismielisten johtohahmoksi noussut Sergei Okulov piti välttämättömänä, että kirkossa otettaisiin käyttöön kansanymmärtämä kieli ja että ortodoksisuutta ylipäätään opetettaisiin kansalle. Se edellytti suomalaiskansallista papistoa. Vain siten Karjalan ortodoksit pysyisivät isiensä uskossa, eivätkä siirtyisi monella tapaa kehittyneempänä pidettyyn luterilaisuuteen.³ Rajakarjalaisten alhainen sivistystaso oli yhteydessä kansalliseen itseymmärrykseen: monet ortodoksit eivät pitäneet itseään erityisen suomalaisina, vaan olivat mieltyneet venäläisyyteen, koska pitivät yhteyksiä Venäjään tärkeinä. Vastakkaisiakin näkemyksiä tuotiin esiin; rajakarjalaisten suomalaista alkuperää ja lojaaliutta Suomea kohtaan haluttiin korostaa.⁴

Venäläisestä näkökulmasta taas kirkon suomalaistaminen oli Venäjän kirkon etujen vastaista, joten sitä tuli vastustaa. Mielenkiintoista oli kuitenkin, että venäläisten puolella oli myös myönteistä suhtautumista kansankielisiin palveluksiin. Suomen ortodoksinen hiippakunta perustettiin 1892. Sen ensimmäistä piispaa Antonia on pidetty myötämielisenä kansallisille pyrkimyksille.⁵

Ortodoksista kirkkoa valvottiin asetuksen suomin keinoin

Merkittävin syy saada ortodoksisen kirkko osaksi Suomen lainsäädäntöä oli se, että siten pystyttiin tilkitsemään poliittisesti ulkopuolisen osapuolen vaikutusvalta Suomen sisäisiin asioihin. Sellainen vaara koettiin hallituspiireissä ortodoksisen kirkon kohdalla. Ståhlbergin perustuslakikomitean (1917) mielestä ortodoksinen hiippakunta oli venäläinen laitos Suomessa. Vaikka kirkon hengelliset riippuvuussuhteet haluttiinkin erottaa kirkon omaksi asiaksi, lakiteitse haluttiin varmistaa se, että Suomen ortodoksit olisivat Suomen lakien alaisia siviilihallinnollisissa asioissa.⁶

Brotheriuksen uskonnonvapauskomitea tunnusti ortodoksisen kirkon erityisaseman kansankirkkona. Sille oli historialliset perusteet. Kirkkokunnan asemasta oli määriteltävä erityislainsäädännöllä. Sellainen oli Paasikiven senaatin antama asetus Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkko-

kunnasta 26.11.1918. Lainsäädäntötyön näkökulmasta katsottuna voitiin nähdä jopa sellainen erikoinen piirre, että Suomen hallitus olisi *perustanut kirkkokunnan*. Hallitus ilmoitti tarkoitukseksen varmistaa kirkkokunnan toimintaedellytykset poliittisesti levottomana aikana.⁷

Alkuvuosista lähtien oli selvästi nähtävissä, että Suomen avoimesti venäjävastainen hallitus säänteli voimakkaasti kirkon järjestäytymistä. Toisaalta juuri kirkkoasioista vastannut ministeri E. N. Setälä korosti kirkon ja valtion riippumattomuutta toisistaan. Ortodoksisen kirkon tehtävä oli huolehtia jäsentensä sivistämisestä ja kasvatuksesta, aivan kuten luterilaisenkin kirkon. Näiden syiden vuoksi valtio tuki kirkkokuntaa taloudellisesti. Suomen ortodoksisen kirkon pankkivarallisuus oli menetetty bolshevikeille lokakuun vallankumouksen jälkeen, joten valtiovallalla oli vahva taloudellinen ase käytettävissään kirkon aseman järjestämisessä. Setälä painosti kirkkokuntaa uhkailemalla taloudellisilla ongelmilla, jos yhteyttä Moskovaan ei saada puretuksi.

Setälä vaati, että kirkon side kanoniseen Venäjän äitikirkkoon oli katkaistava ja luotava itsenäinen kirkko. Eduskunnalle antamassaan mietinnössä suuri valiokunta ilmoitti kantanaan, että ortodoksisesta kirkkokunnasta oli muodostettava täysin riippumaton autokefaalinen kirkko. Toimenpiteiden tarkempi sisältö annettiin hallituksen harkinnan alaiseksi, mikä käytännössä merkitsi kirkon asioiden alistamisen täysin hallituksen päätettäväksi. Kirkkokäsityksen mukaan ulkoinen taho ei kuitenkaan voinut tehdä päätöstä kirkon kanonisista suhteista, minkä myös valtaapitävät myöhemmin tunnustivat.⁸

Erikoiselta vaikuttaa myös se, että Setälä korosti valtiovallan riippumattomuutta kirkkoa kohtaan. Hän ei halunnut, että kirkon sisäisiin asioihin olisi puututtu. Toisaalta, jos kirkkokunta olisi tehnyt omat päätöksensä ja jatkanut olemassa oloaan osana Moskovan patriarkaattia, tuskin asiaa olisi hallituspiireissä hyväksytty. Asetukseen kirjattiin, että kirkkokunnan ylin hallintovalta oli maan hallituksella. Siihen perustuen valtion lainsäädäntöelimet saattoivat ryhtyä lainsäädäntötoimeen ilman että olisivat huomioineet kirkkokunnan kannan. Kirkolliskokouksella oli oikeus tehdä aloitteita ja esittää toivomuksia maan lainsäädäntöelimille. Maan hallituksella oli kirkolliskokouksessa myös aloiteoikeus (As. 43 §).

Valtiovalta halusi varmistaa myös sen, että Suomessa koulutettavat pappiskandidaatit olisivat kansallismielisiä. Valtiovalta piti oikeuden päättää Sortavalan pappisseminaarin hallinnollisesta järjestämisestä, jot-

ta venäläinen vaikutus oppilaitoksessa jäisi mahdollisimman vähäiseksi. Setälän mielestä venäjän kieltä ei opetuksessa saisi käyttää ensinkään ja oppikirjat tuli kääntää suomeksi.⁹

Kun varsinaista asetusta Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta valmisteltiin, venäläinen arkkipiispa Serafim (Lukjanov) halusi tehdä siihen muutoksia ja selvennyksiä. Hänet kuitenkin sivuutettiin asian valmistelussa. Serafimin mielestä oli kohtuutonta, että kirkon viranhaltioiden lisäksi myös munkeilta ja nunnilta vaadittiin Suomen kansalaisuutta. Lopulta päädyttiin siihen, että vasta munkiksi vihkimisen yhteydessä henkilön tuli hakea kansalaisuutta. Sergei Okulovin ja Sergei Solntsevin mielestä munkki- ja nunnavanhukset olisi vapautettu kansalaisuuden hakemisesta. Asetuksessa vanhuksia ei kuitenkaan vapautettu velvoituksesta.¹⁰ Lopulta kävi niin, että suurin osa luostariasukkaista oli ilman mitään kansalaisuutta. Heidän kohdallaan käytettiin termiä: ”Entinen keisarin alamainen, ei minkään maan kansalainen”. Kirkon omaisuuskysymyksissä pidettiin selvänä, että vanhat venäläiset sotilaskirkot ja koulut siirtyivät valtion omaisuudeksi Suomen itsenäistyttyä. Kirkkorakennuksia ilmoitettiin käytettävän suomalaisen sotaväen hengelliseen työhön, joten niitä ei pyynnöistä huolimatta luovutettu ortodoksisille seurakunnille.¹¹

Ortodoksisen kirkon piispojen valinnassa valtio piti itsellään oikeuden puuttua ehdokasasetteluun. Sellaista oikeutta ei hallituksella ollut luterilaisten piispojen valintaan, vaikka heidätkin nimitti maan hallitus. Kansallismielisten johtohahmo ja Setälän luottomies Aleksanteri Sadovnikov sai asetuksen määräämään, että piispa ei saanut poistua hiippakunnastaan muuten kuin viranhoidollisista syistä ja silloinkin oli pyydettävä lupa ministeriöltä. Liikkumisrajoitus oli suunnattu piispa Serafimia vastaan, sillä hänen yhteyksiään Moskovaan haluttiin pitää silmällä.¹² Kansallismieliset olivat avoimesti puoltamassa ja valmistelemassa säädöksiä, joilla pyrittiin venäläisen vaikutuksen minimoimiseen kirkossa.

Myös hengellisten virkojen perustamisesta päätti maan hallitus (As. 6-7 §). Luterilaisella puolella kirkko sai itse päättää vastaavista tehtävistä. Maan hallitus päätti niin ikään uusien hiippakuntien ja seurakuntien perustamisesta, sekä niiden jakamisesta (As. 4, 6 §). Kirkkokuntaan mahdollisesti liitettävistä uusista seurakunnista päätti maan hallitus. Taustalla oli Paasikiven hallituksessa itänyt ajatus Itä-Karjalan liittämisestä Suomeen, jolloin sen ortodoksit voitaisiin liittää Suomen ortodoksisen kirkkoon.

Hallituksen vastaan tulona ortodoksisen kirkon ongelmissa voidaan pitää verotusoikeuden myöntämistä kirkolle. Sillä turvattiin pitkälti kirkon toiminnan rahoittaminen. Päätös oli hyvin merkittävä ortodoksiselle kirkolle. Hallitus kuitenkin määräsi verotuksen perusteista. Kaiken kaikkiaan on huomattava, että maan hallitus sai huomattavan vaikutusvallan kirkon asioihin. Hallitus saattoi koska tahansa muuttaa asetusta tai vaikkapa kumota sen ilman, että kirkkokunnalla olisi asiaan mitään sanomista. Järjestelyllä varmistettiin se, että kirkon oli luotava osapuolten välille luottamuksen ilmapiiri. Valtio pystyi kontrolloimaan kirkkoa lähes aukottomasti. Kirkon annettiin ymmärtää, että myös valtion myöntämä taloudellinen tuki tuli jatkumaan vain tietyin edellytyksin.

Kirkon asioista päättämällä asetuksella eikä lailla oli Setälän mielestä perusteltua siksi, että eduskuntakäsittelyssä ortodoksisen kirkon asia olisi mahdollisesti kehittynyt kirkon kannalta epäedulliseksi eduskunnan kirkkokriittisten voimien vuoksi. Kirkon kanonisten suhteiden katsottiin kuuluvan yksin kirkon päätettäväksi. Koska asia pitkittyi mm. Venäjän kirkon vaikeutuneen tilanteen vuoksi, asiaa ryhdyttiin valmistelemaan lopulta 1922. Tavoitteena oli autokefaalisen eli laajan itsenäisyyden saavuttaminen. Sellaisen arvioitiin Konstantinopolin patriarkaatin pystyvän myöntämään Suomen kirkolle. Keväällä 1923 päätettiin, että Suomesta lähetettäisiin neuvottelukunta Konstantinopoliin sopimaan asiasta Ekumeenisen patriarkaatin kanssa.

Valtioneuvoston nimittämässä lähetyskunnassa 9.5.1923 valtiovaltaa edusti E.N. Setälä. Muita jäseniä olivat opetusministeriön nimeämänä kirkkokunnan edustaja rovasti Sergei Solntsev, kansallismielisten piispaiksi valitsema Herman Aav ja Viron ortodoksisen kirkon edustajana arkkipiispa Aleksander (Paulus).

Konstantinopoliin saavuttuaan lähetyskunnalle selvisi, ettei Suomen pieni ortodoksinen kirkko voisi saada autokefaalista asemaa. Patriarkka Meletios ja Konstantinopolin pyhä synodi olivat kuitenkin valmiita myöntämään laajan autonomian, johon suomalaisten oli tyydyttävä. Setälä vastusti eräitä sopimuksen kohtia. Hän ei ymmärtänyt, miksi piispan vaali tuli alistaa Ekumeeniselle patriarkaatille eikä sitä, että piispa voisi valittaa myös maallisen oikeuden päätöksistä Konstantinopoliin. Kohtia lievennettiin, jolloin Setäläkin ne hyväksyi. Setälän mielestä valtiolliselta kannalta vaaratonta oli patriarkan mainitseminen esirukouksissa. Pyhän mirhavoiteen tuominen Konstantinopolista Suomeen oli niin ikään ulko-

poliittisesti vaaratonta.¹³ Setälä näki neuvottelujen tuloksen pelkästään poliittisessa valossa: tärkeintä oli, että Suomen ortodoksinen kirkko erosi nyt myös kanonisesti Moskovan patriarkaattista.

Konstantinopolissa saavutettuja neuvottelutuloksia ei pidetty koskemattomina, vaan niihin tehtiin omavaltaisia muutoksia. Kirkon elämää ja järjestystä määritellyt kanoninen tulkinta jäi toissijaiseksi Suomen lakiin nähden. Neuvotteluissa patriarkka Meletios oli tähdentänyt, että Suomen ortodoksinen kirkon liittäminen ekumeeniseen patriarkaattiin oli mahdollista vain siksi, että Moskovan kirkon asema oli ratkaisevasti heikentynyt. Suomessa tämä puoli asiasta haluttiin unohtaa; Suomen ja Venäjän kirkkojen eroa pidettiin lopullisena.¹⁴

Kirkon suomalaistaminen sai lisäluvun, kun arkkipiispa Serafim erotettiin virastaan ja hänen virkansa lakkautettiin. Perustelu erottamisella oli maalle vahingollinen toiminta, josta viranomaiset väittivät saaneen näyttöä. Uudeksi arkkipiispaksi valittiin Herman Aav, joka oli vihitty piispaksi Konstantinopolissa autonomianeuvottelujen yhteydessä.

Kansallistamistoimista eniten riitaa aiheuttavana voidaan pitää määräystä siirtymisestä uuteen ajanlaskuun. Kiista johti lopulta vaikeisiin kirkollisoikeudellisiin toimiin. Uutta ajanlaskua vastustettiin erityisesti venäläisissä luostareissa Valamossa ja Konevitsassa. Vuosien 1925-1927 välisenä aikana kymmeniä munkkeja karkotettiin Valamosta ajanlaskukiistojen vuoksi. Valtiovalta sekaantui riitoihin.¹⁵ Opetusministeriössä ortodoksinen kirkon esittelijänä toiminut hallitusneuvos Antti Inkinen totesi myöhemmin elämäkerrassaan, että Suomen hallituksen ei olisi pitänyt puuttua ajanlaskukiistaan. Siten olisi välttytty ”pahemmilta kärjistyksiltä”.¹⁶

Kirkon ja valtion välisiä suhteita koetellaan 1945-1957

1920-luvun kansallistamistoimet eivät jatkuneet enää yhtä kiihkeinä seuraavalla vuosikymmenellä. 1930-lukua on pidetty ortodoksinen kirkkokunnan vakiintumisen aikana. Suhteet valtiovaltaan lujittuivat henkilökohtaisten suhteiden kautta. Radikaali muutos kirkon elämään tuli talvisodan syytymisen myötä. Jatkosodan jälkeen kävi selväksi, että Karjalan ortodoksinen väestö ei palaisi enää kotiseuduilleen. Noin 70 % kirkkokunnan jäsenistä asutettiin siirtolaisina Kanta-Suomeen. Kirkkokunta menetti

omaisuudestaan noin 90 %. Kirkollishallituksen sihteeri Alekski Perola pitikin tilannetta ”katastrofaalisena”.

Suomen poliittinen tilanne muuttui täysin vuoden 1944 aikana. Liitoutuneiden voiton myötä Paasikiven hallitus otti ohjenuorakseen luottamuksellisten suhteiden luomisen Neuvostoliiton kanssa. Suhdetoinnin aloittaminen neuvostoliittolaisten yhteistyötahojen kanssa koski koko suomalaista yhteiskuntaa. Suomen ortodoksisen kirkon hallinnossa myönnyttiin nopeasti uuteen maailmanjärjestykseen. Koska myös Venäjän ortodoksinen kirkko esitettiin nyt myönteisessä valossa, kirkkokunnan johdossa lähentymispyrkimyksiä pidettiin luonnollisena kehityksenä kirkkojen välisille suhteille.¹⁷

Maaliskuun eduskuntavaalien tuloksena 1945 äärivasemmisto sai murskavoiton ja pääsi hallitukseen. Se sai 49 paikkaa 200-paikkaisesta eduskunnasta. Sisäministeriksi tuli Yrjö Leino (SKDL), joka vuoden 1945 aikana käytti jopa ennakkosensuuria edistääkseen Suomen ortodoksisen kirkon liittämistä Moskovan patriarkaattiin. Suomen arkkipiispa Herman (Aav) tuki Leningradin metropoliitta Grigorin (Tshukov) vaatimusta kirkkokunnan liittamisestä takaisin Moskovan yhteyteen, jossa se oli ennen 1923 ollut. Herman kuitenkin halusi edetä asetuksen määräysten mukaisesti: kirkon kanonisista suhteista päättäisi yksinomaan kirkolliskokous.

Koska kirkolliskokouksen ennakoitiin tekevän liitoksen kannalta kielteinen päätös, sen koolle kutsumista lykättiin. Erityisesti kirkollishallituksen sihteeri Perola halusi välittää myönteistä kuvaa Moskovaan. Kirkolliskokouksen asialistan suurin kysymys oli kirkkokunnan jälleenrakentaminen, mikä onnistuisi vain Suomen valtion taloudellisella panoksella ja myötävaikutuksella. Kirkkokunta oli riippuvainen valtiovallan hyvästä tahdosta.

Moskovan patriarkaatissa haluttiin nopeita päätöksiä kirkkojen yhdistymiseksi. Moskovan Suomen lähetystö halusi edesauttaa liittymistä. Lähettiläs Cay Sundström ja lähetystöavustaja Olli Bergman hoitivat suhteita kirkkojen välillä ja arkkipiispa Hermanin matkaa Moskovaan suunniteltiin koko vuoden 1946 ajan. Liitosta vastaan noussut oppositio sai kuitenkin aikaan sen, että liitoshanketta alettiin epäillä myös kirkkokunnan johdossa. Pian kävi selväksi, että arkkipiispan matka Moskovaan ei tarkoittaisi asiasta neuvottelua, vaan lopullista sopimista Moskovan vaatimalla tavalla. Näiden vaiheiden kautta arkkipiispa Herman otti käyttöön viivytelyyn. Asia siirrettiin 1950 kokoontuvalle kirkolliskokoukselle.

Koska kanoninen liitoskysymys oli edelleen poliittisesti arka, kirkolliskokous ei tohtinut tehdä päätöstä, vaan se siirrettiin seuraavaan kirkolliskokoukseen 1955. Sen sijaan kauan odotettu päätös kirkkokunnan jälleenrakentamisesta valtiovallan tuella käsiteltiin. Eräs etappi kirkon ja valtion suhteissa saavutettiin 1953, kun kirkkokunnasta annettiin uusi asetus.¹⁸

Suomen miesluostarit olivat liittyneet Moskovan patriarkaattiin metropoliitta Grigorin vierailun yhteydessä lokakuussa 1945. Opetusministeriöstä jo eläkkeelle jäänyt Antti Inkinen ei ymmärtänyt luostareiden ”laitonta asemaa”, ja vaati niitä lakkautettaviksi.¹⁹ Kirkkokunnassa ilmapiiri oli jo lientynyt, eikä Inkisen vaatimuksia kuunneltu.

Vaikka kirkkokunta tunsu kiitollisuutta valtiovaltaa kohtaan, kirkkoliitosta ei enää ajettu hyvien neuvostosuhteiden ja YYA-sopimuksen pohjalta. Vuoden 1955 kirkolliskokous lopulta totesi, ettei Suomen ortodoksisen kirkkokunnan kanonista asemaa ollut syytä muuttaa. Kokouksessa läsnä ollut valtiovallan edustaja piti päätöstä täysin kirkon sisäisenä, eikä halunnut siihen mitenkään vaikuttaa. Yksi episodi kirkon ja valtion välisissä suhteissa oli sivuutettu. On kuitenkin huomattava, että Suomen poliittinen johto ei sisäministeri Leinoa lukuun ottamatta painostanut kirkkoa kirkkoliitokseen. 1957 Moskovan patriarkaatti ilmoitti, ettei se enää pyri liittämään Suomen ortodokseja yhteyteensä.

Arkkipiispa Paavalin aika

1960 arkkipiispaksi valittu Paavali (Yrjö Olmari) oli ensimmäinen piispa, joka aktiivisesti alkoi pitää yhteyksiä Konstantinopolin patriarkaattiin, Suomen ortodoksisen kirkon kanoniseen äitikirkkoon. Tuossa suhdetoiminnassaan hän mieluusti käytti hyväkseen diplomaatteja, ja halusi ottaa valtiolliset seikat huomioon. Paavali ymmärsi myös suhdetoiminnan arvoja. Patriarkka Athenagoras kiitti presidentti Urho Kekkosta tämän uudelleen valinnan johdosta 1962 ja samalla kiitti Suomen valtiovaltaa ”suurenmoisesta suojeluksesta” Suomen ortodoksista kirkkokuntaa kohtaan ja kiitti sen jälleenrakentamisesta. Paavali kehotti Kekkosta lähettämään valokuvansa Athenagoraalle, jotta tämä voisi asettaa sen työpöydälleen presidentti John F. Kennedyn kuvan viereen, sillä patriarkka tuntee ”aivan erikoista rakkautta ja kunnioitusta Suomea kohtaan”.²⁰ Presidentti Kekkosen kuva omistuskirjoituksin toimitettiin Athenagoraalle Paavalin ja Istanbulissa toimineen konsuli Olavi Tammivuoren kautta²¹.

Paavali loi yhteyksiä valtion korkeimpaan johtoon. Kekkonen osallistui mm. kirkkokunnan 100-vuotisjuhliin Uspenskin katedraalissa 1969 sekä kirkkokunnan 50-vuotisjuhliin. Juhlapuheissa kiiteltiin valtiovallan myötämielisyydestä kirkkokuntaa kohtaan. Eräs etappi kirkon ja valtion suhteissa saavutettiin 1969, kun ortodoksista kirkkokuntaa määriteltiin ensimmäistä kertaa eduskunnan säätämällä lailla.²²

Ulkosuhteiden hoidossaan kirkkokunta otti mallia valtiollisista politiikasta ja loi ”luottamukselliset suhteet” Leningradin metropoliitta Nikodimiin (Rotov), joka usein vieraili Suomessa. Nikodim oli taitavalla suhdetoiminnallaan onnistunut pääsemään Moskovan patriarkaatin ulkoasioiden hoitajaksi ja jopa Kirkkojen maailmanneuvoston presidentiksi. Arvioiden mukaan Nikodimin alisteisuus valtiojohdolle oli luonnollista, olihan hän neuvostojärjestelmän kasvatti.²³

1970-luvulla hyvillä suhteilla valtioon oli jälleen käyttöä. Vuosikymmenen loppupuolella arkkipiispa Paavali halusi kirkkokuntaan kolmannen hiippakunnan, jotta kirkon autokefalian vaatimukset täyttyisivät. Taustalla oli Konstantinopolin patriarkaatin Paavalille langettama kielto kutsua yhdysvaltalaisista Metropolia-kirkon johtajaa vierailulle Suomeen. Kiellosta suivaantunut Paavali ryhtyi toimiin ja opetusministeriön tuella saatiin päätös Oulun hiippakunnan perustamisesta muutamassa kuukaudessa. Autokefaliahanke ei kuitenkaan koskaan toteutunut. Sitä pidettiin ylimitoitettuna pienen kirkkokunnan tarpeisiin. Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen hoiti aktiivisesti kirkkokunnan asioita ja oli usein nähty vieras kirkon tapahtumissa. Hän itsekin piti kirkon ja valtion välistä yhteyttä tarpeellisena ja puolusti sitä.²⁴

Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen valtiovallan välille kehittyi vuosikymmenten aikana luottamukselliset ja välittömät suhteet. Kirkkovaltio -yhteyksistä on hyötynyt erityisesti ortodoksinen kirkko, ja se on osannut myös käyttää suhteita hyväkseen. Kritiikkiä sille, että kirkko on ollut liian myöntäväinen valtiovallan toimille ja määräyksille, on ollut niukasti. Hyödyt on koettu haittoja suuremmiksi.

Viitteet

- ¹ Vuorela 1980, 35-40. Valtiokirjko-nimitys on sinänsä ongelmallinen, mutta tuohon ajankohtaan suhteutettuna varsin kuvaava.
- ² Kansallismielisillä tarkoitetaan niitä kirkkokunnan johtohenkilöitä, jotka ajoivat kirkon suomalaistamista. Kansallistamistoimia olivat mm. suomen kielen ja uuden ajanlaskun käyttöön otto kirkossa.
- ³ Okulov 1934, 3-6.
- ⁴ Nokelainen 2010, 77. Nokelainen on tehnyt ansiokkaan tutkimuksen Suomen ortodoksisen kirkkokunnan suhteesta valtiovallan lainsäädäntöön alkuvuosina 1917-1922.
- ⁵ Ks. esim. Laitila 2004, 90-91.
- ⁶ Nokelainen 2010, 75-76.
- ⁷ Nokelainen 2010, 106-107.
- ⁸ Nokelainen 2010, 116, 137-138.
- ⁹ Nokelainen 2010, 122-123.
- ¹⁰ Nokelainen 2010, 142-143.
- ¹¹ Nokelainen 2010, 150-151.
- ¹² Nokelainen 145-146.
- ¹³ Setälä 1966, 149-150.
- ¹⁴ Riikonen 2007, 21-23.
- ¹⁵ Ajanlaskuriidasta enemmän: *Frilander* 1995 & 1997.
- ¹⁶ Inkisen elämäkerta, s. 186, mikrofilmi OS 60, Kansallisarkisto.
- ¹⁷ Suomen ja Venäjän kirkkojen välisestä kanonisista ristiriidoista enemmän: *Riikonen* 2007.
- ¹⁸ *Suomen asetuskokoelma* 206/15.5.1953.
- ¹⁹ *Riikonen* 2007, 233-236.
- ²⁰ Paavali Urho Kekkoselle 7.7.1962, ka 5, APHA, SOAKA.
- ²¹ Adjutantti K.O. Leinonen Paavalille 9.8.1962 ja Paavali Tammi vuorelle 13.8.1962, ka 5, APHA, SOAKA.
- ²² *Laki Ortodoksisesta kirkkokunnasta* 8.8.1969/521.
- ²³ *Pospielovsky* 1978, 227-231.
- ²⁴ *Numminen* 1992, 161-174.

Lähteet ja kirjallisuus

- Laki Ortodoksisesta kirkkokunnasta* 8.8.1969/521.
Suomen asetuskokoelma 1918, 26: Asetus Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta. Helsinki.
Suomen asetuskokoelma 206/15.5.1953.
Kansallisarkisto. Mikrofilmikokoelma OS, Helsinki.

Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan arkisto (SOAKA), Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto (APHA), Kuopio.

Frilander, Timo

- 1995 Valtiovalta, venäläiset ja kalenterikysymys 1917-1923. – Ortodoksia 44. Jyväskylä.
 1997 Ajanlaskukysymys ja Suomen kansallistuva ortodoksinen kirkko 1923-1927 – Ortodoksia 46. Jyväskylä.

Laitila, Teuvo

- 2004 Uskon luotsi. Sergei Okulov Suomen ortodoksien vaiheissa. Kuopio.

Nokelainen, Mika

- 2010 Vähemmistövaltiokirkon synty. Ortodoksisen kirkkokunnan ja valtion suhteiden muotoutuminen Suomessa 1917-1922. Diss. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 214. Helsinki.

Numminen, Jaakko

- 1992 Kirkon ja valtion suhde. – Teologia kirkossa ja yhteiskunnassa. SKHST 158. Helsinki.

Okulov, Sergei

- 1934 Suomen ortodoksisen kirkon tila 1800-luvulla. – Ortodoksia.

Pospelovsky, Dimitri

- 1978 Metropolitan Nikodim Pemembered. – Religion in Communist Lands. Vol 6, no 4, Winter 1978. Centre for the Study of Religion and Communism. Keston College, Kent.

Riikonen, Juha

- 2007 Kirkko politiikan syleilyssä. Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945-1957. Joensuu.

Setälä, U.V.J.

- 1966 Kansallisen ortodoksisen kirkkokunnan perustamiskysymys Suomen politiikassa 1917-1925. Porvoo.

Valmo, Nikolai (toim.)

- 1935 Suomen ortodoksinen arkkipiispakunta. Kokoelma voimassaolevia säännöksiä Suomen ortodoksisesta arkkipiispakunnasta. Helsinki.

Vuorela, Tapani

- 1980 Opetusministeriön historia II. Taantumuksesta uudistuksiin 1825-1868. Helsinki.

Summary

Juha Riikonen, *Entangled in each other. Long walk of the Finnish Orthodox Church and the Finnish state*

The national independence of Finland in 1917 marked for the Finnish Orthodox Church strengthening of its position as a national church. Historical reasons gave grounds for the status: the Orthodox Church had been visibly present in the Grand Duchy of Finland in 1800's, and the Czarist regime had brought about prestige for it. In addition, a significant Orthodox population inhabited Karelia, the south-eastern region of Finland.

In the Regulation of the Greek-Catholic Church of Finland issued on November 26th 1918 the relationship of the state with the church was accurately defined. The regulation enabled the government to control church life and to reduce the impact of Russianism within the Church.

Nationalistic clergymen were satisfied with the solutions of the state. In their opinion, only a Finnish church could continue to exist in Finland. The final resolution to the conditions was considered achieved in 1923 when the Finnish Orthodox Archdiocese was cut away from the Moscow Patriarchate and was connected with the Patriarchate of Constantinople. In this process, the Finnish Government played a crucial role. Russian members of the Finnish Church, however, were often set against reforms and held the Moscow Patriarchate as their only true Mother-church.

After the World War II the connection to the state was once again highlighted. The Church needed the parliament to be inclined towards its reconstruction, since it had lost about 90% of its assets when Finnish territories were transferred to the Soviet Union. In 1945 a period of canonical re-evaluation began in the church when Moscow Patriarchate proposed re-engagement of the canonical status of the Finnish Orthodox Church. Interior Minister Yrjö Leino believed that the due to political reasons the Finnish Church had to return to Moscow Patriarchate. However, the majority of the state leadership did not approve this. The canonical crisis subsided only in 1957. Church-State relations continued to strengthen in 1960's and 1970's. During the era of Archbishop Paul a third episcopal see was established with government's support.

The Orthodox Church of Finland has greatly benefited from its good relations with the state. Especially the post-war reconstruction of the Church, funded by the government, was of a great advantage to the Church. According to estimates, the benefits of close state relations have been more significant than disadvantages.